

О.С. Гузь, викл. (ПФ ХДУХТ, Первомайськ)

АЛЬТЕРНАТИВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто проблемні аспекти формування амортизаційної політики підприємств. Запропоновано обґрунтовані підходи щодо усунення прогалин у законодавстві з метою проведення досконалої амортизаційної політики на підприємстві.

Рассмотрены проблемные аспекты формирования амортизационной политики предприятий. Предложены обоснованные подходы относительно устранения пробелов в законодательстве с целью проведения совершенной амортизационной политики на предприятии.

The problem-solving aspects of the shaping amortization politician's enterprise are Considered. Offered motivated approaches for removal gap in legislation for the reason undertaking made amortization politicians on enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах гострої фінансово-платіжної кризи, в якій опинилася вся економіка України, незалежно від сфери власності, важливе значення мають щонайменше дві групи процесів, які постійно перебувають у взаємному протиріччі:

- збільшення внутрішніх джерел коштів підприємств, необхідних для інвестування виробничо-господарської діяльності та оновлення матеріально-технічної бази;
- збільшення надходжень до державного бюджету.

Значний вплив на зазначені процеси здійснює амортизаційна політика, яка проводиться на рівні держави як складова економічної політики і на рівні окремих підприємств як складова облікової політики підприємства. Але амортизаційна політика, що проводиться сьогодні в Україні, є досить недосконалою. Тому проблема формування амортизаційної політики на даний момент стає досить актуальною для України. Свідченням цього є визначення напрямів та механізмів удосконалення амортизаційної політики як чинника активізації інвестиційної діяльності в державі, внесення змін до Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” [1] та зростання кількості публікацій з даної тематики в періодичних фахових професійних виданнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теоретичних засад і концептуальних підходів до вирішення проблем формування амортизаційної політики зробили Н. Виговська,

І. Чалий, Л. Бернстайн, І. Назарбаєва, С. Євтушенко [3; 5-7] та ін. Однак знайти універсальне вирішення цієї проблеми, тобто щоб і бюджет наповнювався, і збільшувалися внутрішні джерела коштів підприємства, так і не вдалося. Що стосується законодавчого забезпечення амортизаційної політики, то воно є досить суперечливим та недостатньо врегульованим і потребує додаткових досліджень.

Мета та завдання статті. З огляду на проблематику формування амортизаційної політики та дискусійні результати останніх досліджень, метою статті є розробка економічно обґрунтованих заходів щодо вдосконалення амортизаційної політики підприємств.

Передумовою досягнення поставленої мети є виконання таких завдань:

- проаналізувати системи амортизації в розвинутих країнах;
- з'ясувати суперечності щодо визначення терміна „амортизація” та функцій, які вона виконує;
- дослідити проблеми визначення термінів використання основних засобів;
- виявити проблеми вибору методів амортизації основних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У прямому розумінні політика – це мистецтво управління будь-яким процесом. Амортизаційна політика, як складова економічної політики держави, тісно пов'язана з податковою політикою, тому суттєво впливає на результати фінансової діяльності підприємства. Амортизаційна політика підприємства значною мірою відбиває політику держави, оскільки базується на принципах, методах і нормативах амортизаційних відрахувань, що затверджені законодавчими та нормативними актами Кабінету Міністрів України.

Основна мета розробки амортизаційної політики, як зазначає Н. Виговська, – збільшення за рахунок внутрішніх джерел потоку власних фінансових ресурсів [5].

Звідси сутність амортизаційної політики можна сформулювати таким чином: амортизаційна політика – це складова частина загальнодержавної політики формування власних фінансових ресурсів, яка полягає в оптимізації потоку власних засобів, що реінвестуються у виробничу діяльність.

Однією зі складових, що збільшують інвестиційні ресурси, є амортизаційні відрахування, які у світовій практиці є основним джерелом фінансування інвестицій: на них припадає близько 40% обсягу поточних і капітальних втрат і 60...70% інвестицій в основний капітал. На такому ж рівні цей показник був у 80-х рр. у СРСР і в Україні.

Актуальність проблематики для розвитку економіки України привертає увагу вчених-економістів. Так, С.П. Аукціонек влучно зауважує, що якби вся сума нагромадженої корпораціями економічно розвинутих країн амортизації зберігалася в амортизаційних фондах у грошовій формі, то їх активи як мінімум на 30...40% мали б складатися з готівки. Реально ж у грошовій формі перебуває лише 4...5% активів корпорацій [2].

У більшості розвинутих держав амортизація розглядається як першочергове джерело забезпечення самофінансування корпорацій. Для стимулювання процесу технічного переозброєння й оновлення виробництва держави підприємствам у законодавчому порядку надають право прискореного списання вартості основних фондів на витрати виробництва, що рівнозначно отриманню податкових пільг від держави.

Методи прискореної амортизації є широко розповсюдженими у промислових розвинутих країнах, де вони застосовуються в поєднанні з рівномірними методами.

Розрізняють регресивні та прогресивні методи нарахування амортизаційних відрахувань. Регресивний метод передбачає перенесення більшої частини вартості амортизованого об'єкта в перші роки служби. Суть прогресивного методу полягає в тому, що в першій половині терміну служби об'єкта переноситься менша частина його вартості, а основна сума амортизаційних відрахувань формується у другій половині терміну експлуатації об'єкта.

Регресивні методи нарахування амортизації розвиваються у США з 1954 року. У цей час найпоширенішими є методи зменшувано-го залишку та суми чисел (кумулятивний метод).

В Італії разом з регресивними набули найбільшого розповсюдження методи прогресивного нарахування і функціональної зміни амортизаційних нарахувань. Серед прогресивних методів нарахування амортизації можна виділити такі: метод зростаючих норм амортизації; зворотний метод суми чисел; метод капіталізації; метод складних відсотків.

Система нарахування амортизації, застосовувана у Франції, має свої особливості. Амортизаційні відрахування нараховуються з таких основних груп об'єктів з диференціацією норм амортизації у визначених межах:

- 1 група – будівельні об'єкти з річною нормою амортизації від 1 до 10%;
- 2 група – обладнання й інструмент з річною нормою амортизації від 10 до 25%;
- 3 група – споруди з річною нормою амортизації від 5 до 10%.

З метою стимулювання прогресивних структурних змін у Франції використовується метод дигресивної амортизації. У разі застосування цього методу сума амортизаційних відрахувань визначається, виходячи із залишкової вартості об'єкта основних засобів і норм амортизації, скорегованих на поправний коефіцієнт. Цей коефіцієнт залежить від нормативного терміну служби об'єкта: від 3 до 4 років – 1,5; від 5 до 6 років – 2,0; більше 6 років – 2,5.

У Канаді застосовується особливий метод нарахування амортизації – метод системи меж. Використання цього методу дозволяє суб'єктам господарювання самостійно обирати кращий термін служби об'єкта основного капіталу в межах максимально-мінімальних норм амортизаційних нарахувань. Об'єкти класифікуються за 17 основними класами, у межах яких річні норми амортизаційних відрахувань змінюються від 4 до 100%.

Федеративна Республіка Німеччина (ФРН) використовує не норми амортизації (у відсотках до балансової вартості), а нормативні строки використання за окремими групами основних засобів. Фірми та компанії самостійно визначають розмір амортизаційних відрахувань. З цією метою розроблено спеціальну таблицю детальної класифікації основних засобів за їх призначенням (понад 150 найменувань) із встановленням нормативних строків експлуатації основного капіталу.

Амортизаційна політика ФРН являє собою комплекс механізмів гнучкого реагування на кон'юнктуру зміни ситуації на ринку, пільгове оподаткування малих і середніх підприємств, що дає змогу здійснювати на всіх без винятку підприємствах заходи з податкового планування та прогнозування.

Амортизація являє собою плановий процес накопичення коштів для відшкодування вилучених основних фондів протягом усього наміченого терміну їх функціонування. Накопичення коштів досягається за рахунок включення до видатків виробництва амортизаційних відрахувань.

Аналіз систем амортизації в ринкових економіках свідчить, що розвинутим країнам притаманне збереження за державою регулюючої та контролюючої функцій щодо термінів використання активів, норм і правил нарахування амортизації та списання основних засобів.

Так, у США вдосконалення системи амортизації виявилось в трьох докорінних змінах норм і правил амортизації основного капіталу: у 1971, 1981 і 1986 роках. Ці вдосконалення характеризувалися скороченням тривалості амортизаційних періодів і зростанням масштабів прискореної амортизації. У результаті цих заходів промислові підприємства отримали можливість за рахунок амортизаційних відра-

хувань фінансувати близько 70% інвестицій, прискорилося оновлення виробництва.

За радянських часів в економіці існувала економічна концепція амортизації і був один об'єкт її нарахування – основні виробничі фонди.

У ринковій економіці України, поряд з цією концепцією, діє ще податкова концепція амортизації, зміст якої – списання вартості основного капіталу за податковими нормами; амортизація є засобом розподілу в часі авансованої вартості з метою швидкого її повернення й визначення суми оподаткованого прибутку.

Аналіз зміни амортизаційної системи протягом останнього десятиріччя показав, що зменшилась роль амортизації в інвестиційному процесі.

Тому з метою накопичення інвестиційних ресурсів підприємств необхідно здійснити такі першочергові заходи:

- на найближчі п'ять років розробити методiku та нормативну базу для поквартальної індексації амортизаційних відрахувань на підприємствах;

- ввести особливий порядок використання коштів, що накопичуються в амортизаційних фондах підприємств для їх цільового використання для капітального ремонту, модернізації та реконструкції виробництва.

Слід відзначити, що попри введення в дію засад міжнародних стандартів фінансової звітності та запровадження нової методології нарахування амортизації з прийняттям національних П(С)БО, в умовах недостатнього методичного забезпечення та відсутності практичних напрацювань існує низка невирішених питань, що призводить до проблем під час формування амортизаційної політики. До таких можна віднести:

- суперечності щодо визначення терміна „амортизація” та функцій, які вона виконує;

- складнощі визначення термінів використання основних засобів;

3) труднощі вибору методів амортизації основних засобів тощо.

Розглядаючи проблему дефініції терміна „амортизація”, слід зазначити, що сьогодні цей термін асоціюється з амортизацією вартості необоротних активів. Проте насправді цей термін має широке значення. Більшість сучасних тлумачних і спеціалізованих словників пропонують (у різних варіантах) чотири основні значення:

- поступове зниження вартості основних фондів (устаткування, будівель тощо) унаслідок їх зносу;

- перенесення вартості машин, будівель на вироблювану продукцію;
- визнання недійсним загубленого або вкраденого боргового зобов'язання;
- поступова сплата боргу фізичною або юридичною особою шляхом періодичних грошових внесків або викупу зобов'язань [4].

Аналізуючи визначення поняття „амортизація” в економічних літературних джерелах, можна зробити висновок, що думки вчених і практиків про визначення терміна „амортизація” розділилися. Одна група вчених вважає, що амортизація — це грошове вираження зносу, друга — що це не що інше, як процес перенесення вартості зносу на собівартість продукції, третя стверджує, що амортизація – це прийом або метод бухгалтерського обліку [5]. Однак майже всі вони погоджуються, що амортизація — це процес поступового списання вартості необоротних активів на витрати підприємства.

Розглядаючи питання визначення термінів корисного використання основних засобів, слід зазначити, що самостійне їх установлення підприємствами на сьогодні має низку серйозних недоліків.

По-перше, відбуваються істотні розбіжності в термінах корисного використання аналогічних об'єктів у різних господарствах, які використовуються в однакових виробничих умовах. Тому суб'єктивне визначення розміру амортизаційних відрахувань робить неможливим порівняння собівартості продукції та фінансових результатів. Таким чином, втрачається об'єктивність інформації про нарахування амортизації, що веде до викривлення фінансової звітності.

По-друге, термін корисного використання в більшості випадків не збігається зі строком експлуатації об'єктів, передбаченим у технічній документації на основні засоби, через вплив на нього різних чинників, передусім морального зносу. Тому бухгалтер має окремо підходити до його визначення за кожним видом основних засобів, що відбувається за відсутності розроблених методик і пропозицій, а це забирає багато часу.

По-третє, у разі такого підходу створюються умови для маніпулювання розміром амортизаційних відрахувань і, як наслідок, існує можливість зловживань через прямий вплив нарахованої амортизації на фінансовий результат підприємства.

Обираючи метод нарахування амортизації, підприємства повинні звернути увагу, перш за все, на переваги та недоліки кожного з методів у певних виробничих умовах.

Висновки. Проаналізувавши різні підходи до визначення терміна «амортизація», проблеми визначення корисного застосування осно-

вних засобів та методів амортизації основних засобів, можна зробити висновок про те, що ці проблеми для України на сьогодні є мало врегульованими. Вирішення вказаних проблем дасть змогу проводити більш досконалу амортизаційну політику як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств. Для поліпшення становища, на нашу думку, необхідно вжити низку заходів:

1. Враховуючи світовий досвід (наприклад, у США поступовий перехід від суворо регламентованих законодавством термінів використання основних засобів до самостійного їх встановлення компаніями тривав понад тридцять років), слід поступово переходити до самостійного встановлення термінів використання основних засобів та ліквідаційної вартості. На перехідному етапі основні засоби, залежно від функціонального призначення, необхідно включити до груп, у яких встановити мінімальні й максимальні терміни використання. А в межах груп можна дозволити підприємствам самостійно обирати терміни корисного використання. Це дозволить отримати об'єктивну інформацію про стан основних засобів та розмір нарахованої амортизації. Упровадження цього підходу потребує розробки класифікації основних засобів за термінами корисного використання на рівні Кабінету Міністрів України.

2. У бухгалтерському обліку відмовитися від використання податкового методу нарахування амортизації, оскільки даний метод не спрощує бухгалтерський облік та не приводить до поєднання бухгалтерського податкового обліку амортизації. Більше того, податкове законодавство передбачає норми амортизації, які є економічно необґрунтованими. Проте для потреб податкового обліку даний метод можна застосовувати й надалі, але з переглядом груп основних фондів та норм амортизації.

3. Виключити із законодавства вимогу про обов'язкове створення спеціальних (цільових) фондів, зокрема амортизаційного. Це надасть змогу підприємствам вільно розпоряджатися своїми коштами. Рішення про створення амортизаційного фонду повинно прийматися виключно керівництвом підприємства, ураховуючи конкретні умови господарювання даного підприємства, його фінансове становище, рівень забезпеченості основними засобами тощо.

4. Амортизаційна політика повинна формуватися на двох рівнях: 1) на державному, шляхом установлення груп основних засобів та граничних термінів використання основних засобів у межах групи; 2) на рівні підприємства, шляхом надання права підприємствам обирати методи нарахування амортизації та термінів корисного використання в межах, установлених законодавством.

5. Законодавчо врегулювати визначення терміна „амортизація”, визначивши його як процес розподілу вартості необоротних активів, що амортизуються, на весь строк їхньої експлуатації та не більше того.

Отже, вказані пропозиції, на нашу думку, дозволять порівнювати показники фінансової діяльності різних підприємств та мати об'єктивні дані про стан основних засобів та рівень їхнього зносу як на рівні підприємства, так і на рівні держави. Ці показники важливі не лише для формування більш досконалої амортизаційної політики, а й для планування та прогнозування розвитку як окремого підприємства, так і держави загалом.

Список літератури

1. Про оподаткування прибутку підприємства : закон України № 283/97-ВР від 22.05.97 із змінами та доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <liga.kiev.ua>.

2. Аукционек, С. П. Современные буржуазные теории и модели цикла: критический анализ [Текст] / С. П. Аукционек. – М. : Наука, 1984. – 224 с.

3. Бернстайн, Л. А. Анализ финансовой отчетности. Теория, практика и интерпретация [Текст] : [пер. с англ.] / Л. А. Бернстайн. – М., 2006. – 624 с.

4. Брігхем, Є. Ф. Основи фінансового менеджменту [Текст] : [пер. с англ.] / Є. Ф. Брігхем. – К., 2007. – 1000 с.

5. Виговська, Н. Г. Удосконалення обліку амортизації: стан, проблеми, перспективи [Текст] / Н. Г. Виговська. — Житомир, 2008.

6. Євтушенко, С. М. Визначення терміну корисного використання основних засобів [Текст] / С. М. Євтушенко // Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан і перспективи. Ч. II. Науково-учбово-методична робота з обліку та звітності АПК: стан та перспективи / за ред. П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, В. М. Жука. – К. : Інститут аграрної економіки, 2008. – С. 133–136.

7. Чалий, І. Джерела інвестицій по-кабмінськи: як немає активів, пасиви не допоможуть [Текст] / І. Чалий // Дзеркало тижня. – 2007. – № 11 (486).

Отримано 15.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© О.С. Гузь, 2009.

УДК 330.111.62:334.722.8

Н.О. Юнакова, асист.

АКЦІОНЕРНИЙ КАПІТАЛ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто економічну сутність категорії «акціонерний капітал» з метою виявлення закономірностей його формування і ефективного нарощування. Проаналізовано структуру, джерела формування, а також функції, які акціонерний капітал виконує в економіці.